

DOS MOTS DE COMIAT ALS ESTUDIANTS CATALANS*

EDUARD FONTSERÈ (1870–1970)

MOTS PRECEDENTS

JOSEP IGLÉSIES (1902–1986)

Fundació Salvador Vives Casajuana, Barcelona

No sabríem —ni podríem— afegir res al text que el lector trobarà a continuació si no fossin unes paraules per a situar-lo dins el temps de la seva redacció. A 96 anys d'edat, a base dels seus records i experiències, el Dr. Eduard Fontserè va començar a escriure els DOS MOTS DE COMIAT ALS ESTUDIANTS CATALANS. Era l'any 1966, en plena dictadura del general Franco i en moments d'alta provocació anticaltalana a la Universitat de Barcelona. Hi féu esmenes fins a la primeria del 1968. En aquesta data —a 98 anys— hi va afegir un *post-scriptum* que a la segona *Endreça* anomena «segona part», la qual no era ja de reflexió directa, sinó filla d'allò que podia llegir o li llegien els parents, puix que la seva vista —i també l'oïda— s'havia afeblit molt considerablement. No hem de dissimular que el darrer redactat se'n ressent i resulta menys emotiu que el primer. Inicialment l'escrit es titulava amb simplicitat *Cartes als estudiants*.

La vida del Dr. Fontserè cavalca entre dos segles. Fins a la trentena havia transcorregut dins el segle passat, però la seva formació definitiva procedia de la primera meitat de la present centúria. L'any 1885 havia ingressat a la Universitat per a seguir-hi la carrera de Ciències, el 1891 obtenia la llicenciatura en Físico-Matemàtiques i el 1894 el doctorat a Madrid. El mateix any és nomenat ajudant interí gratuït de la Facultat de Ciències de Barcelona. El 1899 guanya en unes oposicions la càtedra de Geodèsia de la mateixa Universitat, però el 1900 n'és desposseït¹ i més tard, en substitució, li és adjudicada la vacant de Mecànica Racional. Aquesta l'ocupà fins el 1932, que sol·licità la de Geodèsia i Astronomia, a fi de deixar vacant la que venia exercint i així facilitar el trasllat a Barcelona del seu deixeble Esteve Terrades que la professava a Saragossa. Proclamada la República el 1931, Francesc Macià el nomena

*Aquest text, escrit per Eduard Fontseré entre 1966 i 1968, fou publicat l'any 1977 per la Fundació Salvador Vives i Casajoana, amb uns «Mots precedents» de J. Iglésies. Atès l'interès i l'actualitat del contingut —escrit fa vint anys, per un home que en tenia noranta-sis— i la dificultat de trobar-lo avui dia, hom cregué adient incloure'l en aquest Llibre de Ponències, per posar-lo a l'abast de les noves generacions i com a homenatge a un dels Mestres que han guiat l'esperit dels Congressos de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana al llarg d'aquest segle.

per a formar part del Comissariat que havia de regir la Universitat Autònoma. En dimití més tard, per disconformitat amb els intents de proletaritzar-la dels uns i el manteniment de la classista i castellanitzada dels altres. El 1940 és jubilat per haver complert l'edat reglamentària.

El seu comiat universitari fou molt trist. El salvà de la depuració ideològica, característica de la repressió dels dies immediats a l'acabament de la guerra civil de 1936-1939, la imminència de la jubilació. Dins el sòrdid ambient universitari de l'any 1940, retinguts del pànic de comprometre's, a la seva darrera classe no hi assistí cap company de càtedra, ni cap ex-deixeble, solament els escassos alumnes aleshores matriculats i gairebé desconeguts, a causa del poc temps que feia que tornava a funcionar la universitat. L'acte transcorregué gèlid i no l'acomiadà la més petita mostra de l'afecte que calia esperar per als seus 41 anys d'exercici. No va rebre ni un sol aplaudiment, ni una sola encaixada de mans, res. Travessà solitari el pati de la Facultat i traspassà les portes de la institució com un estrany. Aquella fou una de les hores més tristes de la seva vida i això que l'adversitat n'hi deparà moltes altres en tots els ordres.

Com es pot judicar pel seu expedient acadèmic, el Dr. Fontserè tenia una llarga pràctica universitària com a alumne, com a professor adjunt, com a opositor, com a catedràtic i com a directiu i, sobretot, havia experimentat sobre les pròpies costelles els malabarismes dels ministres de torn de l'Estat unitari. Sense menystenir les altres activitats científiques i socials en les quals excel·lí, la universitat va omplir els seus afanys i, una vegada jubilat, no l'oblidà. S'hi sentia lligat i creia en la seva alta missió. Continuava mirant-la amb esperança i viu interès. Fins va començar un escrit que s'havia de titular «Allò que hauria dit si hagués celebrat una darrera classe a la universitat», on pensava explicar tota la seva experiència de catedràtic i exposar allò que al seu entendre havia d'ésser una universitat viva. Però, malgrat que havia publicat una bona part de la seva obra en castellà, volia que aquesta tingués el màxim accent de sinceritat i la impossibilitat de poder-la publicar aleshores en català va fer que l'intent se li anés glaçant sense arribar a completar-la. És possible que algunes de les idees que aquell treball havia de contenir, anys més tard, es vessessin en les cartes adreçades als estudiants que conté el present volum. Recordem haver-li sentit dir que aquestes cartes havien d'arribar a 40. Però s'hi posà massa tard.

A la norantena la seva ment tornava cap als records de la seva joventesa i es complaïa a evocar els seus dies d'estudiant. Hi ajudaven els conflictes que prosseguien a la universitat, dels quals era espectador allunyat per la jubilació i la marginació civil establerta pel règim polític que hi havia erigit. Els estimava ben semblants als que havia viscut els dies de la seva escolaritat, malgrat que aparentessin ésser originats per motius diferents. Ho eren en els noms, però en el fons hi endevinava els mateixos afanys de justícia, progrés i fraternitat humana que havien mogut la seva generació. Induït per aquests fets, reclòs a casa seva, escrivia els DOS MOTS DE COMIAT sense tenir cap contacte amb aquells als quals adreçava les seves confidències.

A part del caire científic demostradament eficient en les seves múltiples realitzacions, hi havia en el nostre eminent meteoròleg un aspecte humà d'una gran sensibilitat, que potser dissimulava una mica sota una crosta de rectitud i sobrietat extrema. En moments de lleure, l'havíem sorprès sol al seu despatx amb un llibre de Verdaguer o de Maragall a les mans. Eren les seves lectures literàries preferides. Però en el període de les notes que prologuem, ja no podia gairebé llegir i amb prou feines escriure. Quan ho feia, atansava molt la testa al paper i el mirava a través de dos dits, fent pantalla amb

la mateixa mà davant dels seus ulls cansats. Havia de fer un gran esforç per entendre allò que havia escrit, i se li mecanografiava l'original per a facilitar-li la tasca. Però no necessitem aportar aquests detalls per a posar en evidència la seva humanitat. La delaten a bastament les notes que el present fascicle posa a l'atenció del lector, les quals fluïen de la noblesa del seu seny, de l'honestedat i dignitat de la seva ànima i també del seu eficaç, serè i cordial patriotisme, exercit tostemps sense ostentació i ben net de baladrieries i gesticulacions.

És comprensible que a la vellesa una persona reaccioni davant dels esdeveniments públics desagradables en sentit pessimista i que receli de la joventut. Veiem, però, que el Dr. Fontserè féu tot el contrari. Empara cordialment els joves, els dóna consells sense que condemni les seves inquietuds vitals. A través dels seus anys de vida havia viscut les bregues de cada temps. No com a polític, puix que no ho havia estat mai, però sí com a ciutadà i, sobretot, com a col·laborador qualificat de l'avenç del coneixement científic entre nosaltres. Havia conviscut amb moltes generacions i promocions. La seva tasca abnegada, gairebé sempre silenciosa, però tothora fecunda dins la càtedra universitària, a l'antiga Societat Astronòmica de Barcelona, a la Granja Agrícola Experimental, a la Junta de Ciències Naturals del Parc, a l'Acadèmia de Ciències, al Servei Horari, a l'Observatori Fabra, a l'Institut d'Estudis Catalans, al Centre Excursionista de Catalunya, a l'Ateneu Barcelonès, al Servei Meteorològic de Catalunya, etc., etc., garanteixen sobradament els seus persistents i generosos afany i la seva personal prestació a empènyer el país endavant. Referent a la Universitat, si la seva actuació al claustre no fou suficient, pensem que des de la presidència de l'Ateneu Barcelonès va emparar l'any 1935 una memorable sèrie de conferències sobre el tema. En la presentació que va fer del cicle trobem paraules que no han perdut actualitat i que podrien servir ben bé de prefaci als escrits que ens ocupen.² Aquestes conferències, però, eren dedicades a la institució universitària i el text d'avui és destinat, no a l'organisme en si, sinó ben concretament a un dels seus integrants, a la part receptiva de les disciplines acadèmiques, és a dir, als estudiants. Amb una espontaneïtat sorprenent en un nonagenari, cerca desvetllar-los la consciència a la seva projecció social, aguditzar-los la seva sensibilitat individual, empènyer-los a superar l'ambient no sempre propici. Planteja així problemes formatius per damunt de tot espirituals i ho fa amb un jovenívol optimisme i ple d'esperança.

Les presents hipotètiques cartes, com a obra que són d'un facultatiu de la positivitat geofísica, no són fruit de teories, ni vel·leïtats fantasioses, sinó de constatacions reals, filles d'una llarga experiència i d'una vida treballada i exemplar d'amor a la terra i d'abnegació i vigoria científica. Lliures d'idees rutinàries, de prejudicis, de bandositats polítiques i de petulància intel·lectual, són l'exponent del bon sentit entès en la millor expressió del mot. Prendre una posició, acordada al dret i la llei natural, ha estat en els dies rúfols que tots hem viscut una autèntica valentia i el Dr. Fontserè irradia seny i mesura sense renunciar a res, ans refermant-se en inabandonables conviccions. Sense elucubracions innecessàries, ni convencionalismes, amb claredat i precisió, exposa concretament el seu pensament i les seves orientacions llargament covades i sincerament sentides. Lúcidament expressa allò que li dictà la correntia dels seus sentiments i li suggereix el seu cor, tant com el seu cervell, que ja s'acomiadaven de la vida. Sabé fer-ho amb bonhomia i paternalitat i, quan venia a tomb, amb un deix subtil d'humor i sornegueria.

Escriure el que conté aquest petit volum l'any 1966, en plena anormalitat estatal, universitària i ciutadana, té indubtablement el seu mèrit. Malgrat la seva suavitat de

to, aleshores solament s'hauria pogut publicar dins la clandestinitat i la propagació hauria estat minsa. El primer que tenia consciència d'aquesta circumstància era el propi autor, tal com ho exposa a la segona de les «Endreces». Per això el text ha estat guardat i surt ara, tant per a aprofitar l'oportunitat que ofereix la Fundació Salvador Vives Casajuana, com per a homenatjar l'exemplar home de ciència que amb aquest escrit ens donava una mena de testament espiritual. Tal volta avui, una bona part de les idees que hi exposa són dins l'ambient prou sensibilitzat i la seva publicació ja no té un valor estricte, i fins poden ésser considerades per alguns com a fora de temps. Però queden aquests DOS MOTS DE COMIAT prou impulsos benefactors que n'aconsellen la propagació entre aquells a qui van destinats. Altrament la nostra sensibilitat ha de sentir-se complaguda en constatar que una persona de la singularitat del Dr. Eduard Fontserè, aleshores amb un bon escreix d'anys enllà de la norantena al damunt, escrivís amb semblant optimisme, amb l'anhel posat en el futur de Catalunya i de la seva Universitat. I com a fidels missatgers, fem arribar la comanda a aquells que n'apareixen designats com a receptors legítims.

NOTES

1. L'any 1897, el Dr. Fontserè havia acudit a Madrid per prendre part en unes oposicions cridades per a proveir la càtedra de Geodèsia de la Universitat de Barcelona. Féu uns exercicis brillantíssims, molt superiors als dels altres aspirants. Però de Barcelona arribaren a la Cort estranyes influències contra el Dr. Fontserè, degudes a la inquina que havia produït el projecte que tenia presentat d'instal·lació d'un Observatori Astronòmic al cim del Tibidabo, al qual s'interposava una ordre religiosa que reclamava el mateix indret per a edificar-hi un temple; per la campanya estudiantil a favor del catedràtic Dr. Odon de Buen, el qual havia estat excomunicat i tenia les obres prohibides com a text de classe; pel procés contra Pere Coromines, en el qual Fontserè havia actuat intensament en defensa del seu amic processat, i també per la significació republicana del seu pare. El concurs fou declarat desert i un dels membres del tribunal, el Dr. León Ortiz, proclamà obertament i públicament la injustícia comesa.

El mateix any van tenir lloc unes noves oposicions per proveir cinc càtedres de Cosmologia. Hi acudí, i tampoc no obtingué plaça, malgrat els tres vots favorables i dos en blanc dels membres del tribunal. Els tres membres que l'havien votat demanaren que fossin exposats al públic els exercicis escrits dels concursants, a fi que tothom pogués judicar el seu mèrit. La premsa de Madrid es féu ressò de l'escàndol. El 1899 va tenir lloc la nova convocatòria per a la càtedra de Geodèsia de la Universitat barcelonina. Aquesta vegada el Dr. Fontserè la va obtenir, però tal com diem, fou per poc temps.

2. No ens sabem estar de transcriure el següent paràgraf d'aquesta presentació: «La Universitat de Barcelona és un cos malalt i, com passa amb moltes de les institucions de la nostra terra, la seva malaltia és doble. Arrossega, per un costat, les dificultats que són comunes a totes les universitats espanyoles —i en dir universitats espanyoles em refereixo a les que a Madrid en diuen «universidades de provincias»—. Per un altre costat, pateix la malaltia que li ve de la seva pròpia inquietud, del neguit del país on viu, del seu afany de superació, de les seves aspiracions de progrés i de grandesa; progrés i grandesa que, de tant en tant, quan ja sembla que està a punt d'assolir-los, ve la realitat, la realitat de sempre i, en forma contundent, li recorda que no li seran tan fàcils d'aconseguir dins l'ordre de coses presents».

DOS MOTS DE COMIAT ALS ESTUDIANTS CATALANS

EDUARD FONTSERÈ

Primera ENDREÇA

Amics estudiants:

Fa molts, molts anys, jo era un professor universitari. En fa molts més, era un estudiant com ara vosaltres. Quan hi penso, comprenc que, en el fons, el meu esperit era el mateix en un cas que en l'altre. Avui, un quart de segle després de la meva jubilació, em trobo encara al mateix pla d'abans. Els anys han esvaït moltes fantasies i moltes quimeres, però aquell estudiant dels primers anys, aquell professor de més tard, continuen vivint les mateixes preocupacions i la mateixa visió de la finalitat essencial de l'estudiant català.

Des que per primera vegada vaig posar els peus a la Universitat, he vist entusiasmes i defalliments, avalots estudiantils i eufòrics, que aleshores em semblaven la substància de la vida universitària; però el seu record se m'ha anat diluint com el d'una successió d'anècdotes insignificants, mentre la Universitat en ella mateixa —i en dir Universitat afegiu-hi també totes les escoles superiors— se m'anava presentant cada dia més com un fet immutable, com un detall més dels trets perennes del meu poble.

Greus escomeses ha rebut Catalunya, i amb ella la Universitat, en els darrers anys. No han estat pas les primeres, ni seran segurament les últimes. La continuació d'aquest rosari de dolor potser us tocarà encara a vosaltres de sofrir-la. Per si, enmig de les tribulacions i dels goigs que la sort us reservi durant els vostres estudis, poden ajudar-vos a no perdre de vista la finalitat suprema del vostre pas per la Universitat, he escrit aquestes ratlles, que Déu sap si algun dia seran publicades. Són el comiat que us adreça un antic estudiant que se'n va ràpidament cap a la posta.

Barcelona, juny de 1966.

Segona ENDREÇA

Amics estudiants:

Un dia, quan ja feia anys que jo no trepitjava la Universitat, en passar casualment per davant de l'edifici em va venir la idea que jo no podia deixar el món sense dir-vos «adéu-siau». Jo havia estat el vostre company i havia compartit les vostres entremaliadures, després de les quals entràvem puntualment a classe. Més tard havia estat el vostre mestre, i us posava la cara fosca quan féieu alguna cosa mal feta, i fins em mostrava enfadat quan aquella

era massa grossa, però en el fons reia per dintre. En fer jo els setanta anys em varen jubilar d'una manera més o menys desastrosa.

Anys després d'haver-se'm acudit aquella idea, en passar davant de l'edifici universitari on jo havia après i ensenyat, sentia com un remordiment de no haver complert el meu propòsit, però passava de llarg sense dir res. Mentrestant m'anava fent vell i cec, i la dificultat de començar el meu «adéu-siau» era més gran. Però el desig era ferm i així, mig veient-hi i mig a les fosques, vaig començar a recordar, i cap al començament de 1966 vaig donar la feina per acabada.

Ho vaig desar perquè a la meua edat no em convenien embulls, malgrat que aquell text és referit en realitat a un altre temps. Mentrestant, entre el que jo podia llegir i el que els altres em llegien, jo endevinava que el món escolar s'anava canviant ràpidament. A la primera part dels DOS MOTS n'hi vaig afegir una segona que donés idea dels canvis soferts per la vida escolar.

En les descripcions, per Universitat he entès sempre la Universitat catalana. Les altres han estat sovint diferents i de vegades totalment diferents. Quan parlo d'estudiants entenc generalment els de tots els centres superiors del nostre país, i principalment els qui senten la vida i la missió universitàries com les vàrem entendre els estudiants selectes del meu temps.

Cal no oblidar que els fets de la primera part han estat fonament viscuts per mi i que els de la segona part són recollits de lectures pròpies o alienes, sense massa interès en el moment de fer-les.

LA UNIVERSITAT CATALANA ANTIGA. LA SEVA CONTINUACIÓ APARENT FINS A L'ANY 1968 DADES D'UNA VIDA UNIVERSITÀRIA PROFUNDAMENT VISCUDA

I. EL FENOMEN DE LA CATALANITAT

Considerats en conjunt, els estudiants sou uns joves diferents dels altres. Unes vegades perquè ja heu viscut diferències en l'ambient familiar, unes altres perquè la influència d'alguns professors o d'alguns companys us ha induït a veure les coses des d'un punt d'albir més elevat, i sovint per les moltes oportunitats que heu tingut de dedicar-vos a les lectures selectes. El fet és que —llevat d'algunes excepcions lamentables— els estudiants teniu de la humanitat i dels seus problemes una visió més àmplia que el comú de la gent. Aquest avantatge és el fruit d'una elaboració gairebé insensible, que us ve del vostre entorn, i no us ha d'ésser motiu d'orgull, sinó de gratitud. Us posa, a més, en el deure d'acomplir una missió com a futurs orientadors del vostre poble.

En el capgirament que van assolint les relacions humanes i que concretament no es veu a on condueix, un fet sembla ja innegable: les pàtries oficials, malgrat el seu puntual d'interessos creats, van en camí d'un esvaïment progressiu, mentre una unitat moral d'ordre superior es va dibuixant com un nou lligam entre tots els pobles de la terra. El procés serà llarg i penós, potser fins i tot

tràgic, però és la conseqüència fatal dels progressos de la tècnica que van fent cada dia més senzilles i més ràpides les relacions entre els homes.

És enmig d'aquest vertigen de transformació radical que a vosaltres, estudiants d'avui, us ha tocat d'actuar, per una banda, envers el poble amb el qual esteu en immediat contacte, és a dir, envers la vostra pàtria natural; i per altra banda en relació amb la gran família humana de la qual formeu part. Aquella missió a què abans em referia té, doncs, un doble aspecte: local i universal, és a dir, com a catalans i com a homes.

Us he parlat de pàtries oficials i de pàtries naturals. Abans de seguir avant, convé que precisem el significat d'aquests mots. Entenc per pàtria oficial aquella que va necessàriament unida a la idea d'Estat, del qual és una faceta sentimental. Solen ésser unes pàtries fetes a cops de sabre o amb les combinacions de la diplomàcia. En els mapes estan limitades per una ratlla, i en el terreny, molt sovint, per rètols indicatius o per fites. De la línia que les limita cap ençà, hi ha els compatriotes; de la línia cap enllà, els qui no ho són. Quan s'esdevé un nou cop de sabre o unes noves combinacions de la diplomàcia, la línia canvia sobtadament de lloc; molts dels qui abans eren compatriotes deixen d'ésser-ho, i viceversa. Mentre duren —malgrat les dissensions internes que mai no falten— aquestes pàtries tenen una cohesió efectiva; en l'ordre coactiu representada per la força de l'Estat; en l'ordre econòmic per l'hermètica de les Duanes; i en l'ordre sentimental, pel gregarisme de les masses, en l'orientació del qual poden contribuir certs textos escolars, la literatura oficiosa i tots els altres instruments de propaganda de què disposen els organismes estatals. En els casos d'urgència, hi donen un cop de mà els articulistes exaltats i els oradors frenètics. Si teniu temps i lleure, compareu col·leccions de mapes separats per alguns anys d'interval. Els canvis hi són interessants i divertits.

Les pàtries naturals són també canviants, però no a cops de sabre com les altres, sinó lentament, per un procés biològic que pot durar segles. Mentre la pàtria oficial és clarament definida pels pactes escrits i per una ratlla en els mapes, la pàtria natural és difusa, com ho són els seus elements bàsics: la unitat de llengua, la història, els costums i la convivència. Potser no és aventurat dir que la pàtria natural varia quelcom d'uns homes als altres, segons hagin estat els seus progenitors, els seus desplaçaments i les seves relacions personals. Però dins d'aquesta difusió i d'aquesta diversitat hi ha caràcters comuns que sols amb el transcurs dels segles s'alteren d'una manera essencial, sobretot la llengua vernacla i aquella semblança en la manera de viure que fa que, després d'un llarg viatge, en tornar al seu país, hom tingui tot seguit la sensació d'haver «tornat a casa». És per això que la vostra pàtria natural és Catalunya. Trossejada i malmesa, continua viva, i la Catalunya estricta, amb els trossos que n'han estat arrencats, forma un conjunt que els odis i la petulància no han aconseguit de destruir. És aquesta pàtria la que els estudiants catalans heu d'enlairar fins el màxim possible, i la que heu d'incorporar dins la cultura

universal.

En virtut de fenòmens psicològics, gairebé inexplicables, mentre duren, aquestes pàtries continuen essent per als esperits selectes les inspiradores de molts actes admirables. A vosaltres, a qui ha pertocat de viure en el dur període de transició, la vostra catalanitat us ha d'ésser font d'abnegació i d'altruisme.

II. EL CATALANISME DE REACCIÓ I EL CATALANISME CREADOR

Des del començament de la vostra vida escolar us trobeu ja enmig d'un moviment catalanista que ve de temps antics. A plena llum unes vegades, temorós i gairebé secret unes altres; difús i com inconscient molt sovint, segons com va de duresa la repressió del sentiment regional, és una resposta inevitable a les prohibicions i a les violències. Podríem dir-ne catalanisme de reacció o millor catalanisme negatiu, perquè va *contra* alguna cosa, a diferència del catalanisme positiu o creador, que cerca només el millorament i la dignificació del poble com a part integrant de la gran família humana.

La primera classe de catalanisme és la més cridanera. La segona és aquella a la qual per la vostra situació privilegiada us correspon de dedicar totes les vostres energies, sense soroll, sense defalliment, cadascú dins la seva especialitat, considerant sempre aquesta darrera com un factor integrant de la cultura.

Entre el combats que us caldrà lliurar, un dels més importants és la defensa de la pròpia llengua, recordant que totes les tiranies de caire conqueridor o hegemònic s'han proposat com a problema essencial l'abatiment de la llengua del poble sotmès. A Catalunya, d'això, en sabem un niu. Actualment estan prohibits els diaris en català; els monuments amb làpides catalanes han estat destruïts o mutilats, i àdhuc la predicació religiosa en català és una cosa aleatòria. Aquí solem tirar-ho en cara als castellans, com si aquests fossin els inventors del sistema; però a la lliure França, la propugnadora dels drets de l'home, no fa molts anys que tot un senyor ministre de la República va prohibir parlar català als nens de les escoles, sota l'amenaça de càstigs severos en cas d'incompliment. Fou un procediment brutal d'assimilació, que desdiu força dels principis de llibertat, igualtat i fraternitat que l'Estat francès pretén representar.

Pel que fa a l'anticatalanisme inicial, el fet és molt complex. Els nostres historiadors han posat en clar de quina manera foren la falsedat i la força les que l'iniciaren en moments de desori, quan contra Catalunya tot era possible. En els temps actuals, un estudi a fons del problema potser demostraria que en l'anticatalanisme espanyol actual hi ha molt de postís, obra sobretot de la gent que se n'aprofita. La part més culta del poble espanyol comença ja a veure que l'odi i el menyspreu d'unies regions envers les altres és una grossa errada, que la repressió de les llengües regionals ja no representa pràcticament res, i que no fou pas parlant la llengua autòctona, sinó anglès o castellà, com les nacions

d'Amèrica foragitaren un règim colonial que ja els era insuportable.

En la defensa de la nostra llengua cal que comenceu per vosaltres mateixos, si ja no ho heu fet. Vosaltres teniu la sort d'haver trobat ja resolta la part tècnica d'aquest problema d'una manera gairebé perfecta. Els vostres antecessors havíem hagut de lluitar amb un primitivisme gramatical i lexicogràfic verament decepcionant, i aquell «català que ara es parla» d'en Pitarra, era per a la majoria de nosaltres l'única font d'inspiració lingüística. Avui, l'obra gramatical de l'Institut d'Estudis Catalans, plasmada sobretot en els llibres d'en Pompeu Fabra, ha posat a les vostres mans una llengua depurada, òrgan d'expressió que, malgrat la seva complicació, pot posar-se al costat de les llengües més ben conreades.

Un altre motiu de fermesa us l'ha de proporcionar l'estudi de la nostra història, mai sigui sinó d'una manera succinta, suficient per conèixer les nostres grans virtuts i els nostres grans defectes congènits, a fi de recolzar en les primeres la vostra actuació futura, i defugir tant com sigui possible la influència dels darrers.

La simultaneïtat d'aquest esforç amb el de l'estudi de les altres llengües i de les altres cultures, us ajudarà a aconseguir un perfecte equilibri entre dos sentiments que semblen antagònics: el del catalanisme i el de la universalitat, i a defugir l'exageració unilateral de qualsevol d'ells: el *chauvinisme* o patriotisme fanàtic per una banda, i l'apatritisme per l'altra, exageracions freqüents, fruit d'una concepció apriorística dels homes i de les societats.

Catalunya dins el món i progressant amb tot el món, ha d'ésser la vostra divisa.

III. EL CATALÀ I EL CASTELLÀ A LA UNIVERSITAT

A la Universitat el problema de la llengua es presenta com a tot arreu, però allí té unes característiques particulars. Tant entre el professorat castellà com entre els condeixebles de la mateixa parla trobareu en aquest punt una diversitat tan gran, que al començament us semblarà impossible d'adoptar una norma de conducta general. Després, el dubte desapareix, i és que a la Universitat hi ha una gran predisposició a la convivència, resultat natural de la joventut i de la cultura. Quan recordo els meus anys d'estudiant, em vénen a la memòria condeixebles castellans, amb els quals va unir-me un afecte i una companyonia a tota prova; i professors, també castellans, amb els quals va acabar per haver-hi una amistat sincera, i amb alguns fins i tot una cordialitat que avui, desapareguts ja ells, és per part meua una veritable veneració. En canvi, d'uns altres —molt pocs per fortuna—, no en tinc sinó la vaga recordança d'una incompatibilitat irresistible davant el seu orgull per llur pretesa superioritat racial sobre la gent del país.

Si hom prescindeix d'aquests darrers, es pot dir que la Universitat és un dels llocs on la qüestió lingüística té menys importància pel que fa a les relacions entre les persones, un cop acceptat, per la llei de la força, que el

castellà és la llengua oficial de l'ensenyament. Dels professors, la majoria es consideren ja definitivament arrelats al país, llevat d'alguns que estan sempre sospirant per ésser traslladats a Madrid, meta de les seves aspiracions. Dels estudiants castellans, molts pertanyen a famílies ja establertes, amb perspectives de llarga permanència o de definitiva incorporació a Catalunya i, amb una mica de bona voluntat per part seva i de comprensió per part dels indígenes, s'esforcen a dir alguna cosa en català. En aquestes condicions, la convivència és establerta tot seguit, i la catalanitat dels uns i la castellanitat dels altres no és més que un petit incident. En aquesta afectuositat del tracte universitari s'endevina el que podria ésser la relació entre els dos pobles si no hi hagués entremig la pressió oficial i el ròssec de cinc segles de mala voluntat. Fomentar aquesta intel·ligència entre universitaris, precursora de la que un dia o altre hi haurà entre els dos grups ètnics avui malavinguts, crec que és un dels propòsits que us heu d'imposar, aquí que sou majoria i que podeu donar l'exemple.

Això no ha d'ésser, ni de lluny, una claudicació. Una cosa és l'amistat, i una altra l'ensenyament. L'amistat és un acte d'amor, i l'ensenyament, una eina. I cal que les eines donin la màxima facilitat i el màxim rendiment. Per això el dret que els cursos normals es facin en català, és per a vosaltres inalienable, sens perjudici d'acceptar amb el màxim respecte els professors que, per llur origen, hagin de parlar qualsevol llengua que a vosaltres us sigui coneguda. Dins de la Universitat, com arreu en els altres centres docents d'aquest país, el català hi ha d'ésser la llengua oficial.

Es podrà argüir que el català té poca representació entre llengües internacionals; però el castellà, malgrat la seva extensió geogràfica, no li passa gaire al davant. El dia de demà, si els vostres treballs arriben a tenir alguna importància, no serà pas en castellà com podreu donar-los a conèixer més enllà dels límits geogràfics d'aquest idioma, i haureu d'acudir a algun altre més conegut universalment. Mentrestant, en el període escolar no abdiqueu del dret de fruit de l'espontaneïtat amb què són dites les coses quan es diuen en la llengua materna, ni renunciar al deure d'aconseguir que el català sigui la manera d'expressar-nos tots a Catalunya.

I ara, per acabar, ja que us he parlat d'espontaneïtat, voleu que us faci una confessió ben penosa? Encara avui, després de noranta anys de veure'm obligat a entendre i a parlar en castellà, primer a l'escola, després a l'Institut i, finalment, a la Universitat; després d'altres tants de llegir el diari en castellà, i de veure'm forçat a usar aquesta llengua en la gairebé totalitat de les relacions oficials, quan parlo o escric en castellà, molt sovint una dificultat de lèxic o de construcció gramatical fa que m'adoni que estic fent un esforç de traducció.

IV. PROFESSORS I ESTUDIANTS

La pedagogia és segurament una ciència molt bona, que explica com s'ha de fer l'ensenyament. Jo no he tingut lleure d'estudiar-la, però sobre el particular

tinc les meves idees, perquè en matèria de mestres he estat molt sortós. Ja a l'escola primària en vaig tenir un d'extraordinari, el senyor Vilaret, que el mateix ens feia cantar les taules de multiplicar o ens explicava gramàtica, com ens feia fer comèdia de tant en tant. Tenia cura de nosaltres, ajudat per la seva esposa, si algun dia no ens trobàvem bé. Més tard, a l'Institut i a la Universitat, no m'han faltat mai professors que, malgrat els sous miserables que aleshores el professorat cobrava, posaven tota l'ànima en la seva tasca docent.

Tot això m'ha imbuït la convicció que l'ensenyament no és tant un producte de la tècnica com una obra d'amor. En fer ara el recompte dels dies de la meva formació, m'adono que els meus millors professors no foren precisament els més savis, sinó aquells que hi posaren el cor; és aquest un fet que la gent ignora, però que vosaltres, estudiants, soleu collir d'una manera instintiva, i sense saber per què hi corresponen amb la vostra simpatia i amb tot aquell respecte que els mals costums universitaris fan possible. Àdhuc es pot donar el cas que aquesta limitació d'alguns bons professors obri els ulls del deixeble, li faci comprendre que hi ha quelcom més enllà d'allò que se li ensenya, i despertí en ell un cert afany d'autodidactisme, que amb el temps li donarà personalitat i el guiarà cap a nous progressos.

La relació entre la mestria en saber i la mestria en ensenyar és un dels fenòmens més complexos de la vida docent. L'una no pressuposa l'altra i, quan coexisteixen en grau superior en algun dels mestres, marquen en la història de les escoles una fita memorable, que tota una generació d'homes de carrera evoca amb admiració.

Simultània amb aquesta diversitat dels mestres hi ha la diversitat dels deixebles. És cert que, en arribar a la Universitat o a les escoles superiors, gran part de la categoria dels estudiants ineptes ha estat ja deturada pel garbellat que segueix a l'ensenyament secundari, però els qui aleshores vau ingressar a la Universitat no us assemblàveu gairebé gens els uns als altres, ni en l'educació rebuda, ni en els ideals, ni en el vostre concepte del món per al qual us anàveu a preparar. Això féu que la manera com cadascú de vosaltres s'anà associant a l'obra dels vostres professors, fos tan complexa com l'esforç que aquests havien de fer per acomodar-se a les vostres possibilitats d'aprendre.

Tant com aneu avançant en els estudis, aquesta diversitat va prenent un caire diferent. Sou cada dia més universitaris, aneu formant cada dia més un conjunt harmònic, i les vostres relacions amb el professorat van tendint cada dia més a la intimitat. Si la Universitat fos el que caldria, aquesta harmonia entre els estudiants i el professorat seguiria un *crescendo* accelerat. Llàstima que entre els estudiants i entre els professors n'hi ha sempre algun que no pensa així. Són casos de malura escadussera, malgrat els quals l'esperit universitari es va creant i enfortint mentre duren els estudis.

Mireu, si no, el que ara està passant. Les crisis escolars que s'han produït els darrers anys a la Universitat de Barcelona i a les escoles superiors que li són annexes, han posat en clar una cosa que ningú no sospitava, i és que entre una

gran part del professorat i dels estudiants s'està consolidant una unitat moral efectiva. És un bell símptoma d'una realitat que ningú no preveia i un motiu d'esperança per la Universitat de demà.

V. NECESSITAT DE L'ESTUDI DE LES LLENGÜES VIVES

La qüestió de la llengua és una de les nostres tragèdies. L'actuació de l'Estat en aquest punt ha estat sempre un reflex dels sentiments de la part més incivil —no precisament la més mal vestida— del poble espanyol, i és una ferida que tots els catalans portem al cor. Ja abans us he parlat del que fa referència al problema en ell mateix; ara ho prendré amb menys de calor i em referiré només a la significació de les llengües com a eines de treball, deixant als pedagogs i als moralistes que discuteixin el problema del bandejament de la llengua materna als centres docents. En alguns països més pràctics o més avançats que el nostre, aquest problema ja fa temps que ha estat resolt, i no se'n parla més.

L'estudi de llengües vives no té per únic objecte la lectura de llibres i revistes; el món és espiritualment més ample del que podria fer suposar la difusió del paper imprès, i són també les relacions personals amb gent d'altres terres les que ajuden a formar la personalitat de l'estudiant. Beques i bosses d'estudi faciliten avui la manera de donar ràpides ullades a les cultures foranes. Més tard, tindreu prou ocasió d'establir intercanvis de coneixements i d'opinions amb els especialistes d'altres països.

Cal no oblidar una trista realitat: la formació intel·lectual completa, i sobretot la de nivell universitari, no és possible a base només del català i del castellà, i això respon a un estat de coses, al qual cadascú de vosaltres ha de procurar posar remei. Us cal aprendre llengües vives, mai sigui sinó en grau suficient per a entendre les publicacions que s'editen a l'estranger. Més tard podreu completar-ho, o potser us serà necessari de completar-ho, perquè el que es publica en català o en castellà no ho llegeix ningú fora dels límits on es parlen. Recordo el que deia sovint en Cajal, un dels investigadors científics més seriosos amb què ha comptat Espanya: «Tots els treballs d'investigació que es publiquen en espanyol són pràcticament perduts».

Si algú m'acusa d'injustícia en aquestes afirmacions, el pregaré que repassi les llistes bibliogràfiques que solen anar al final de les monografies científiques o tècniques que es publiquen arreu del món. Les citacions de treballs en espanyol hi són tan rares com les dels escrits en àrab o en txec.

Quan hom contempla el desori lingüístic que regna en el món dels alts estudis, veu com fou de gran l'errada del Renaixement en postergar el llatí com a llengua sàvia internacional. Avui ja no s'és a temps a posar-hi remei. Tres llengües modernes pugnen per ocupar el lloc preponderant que en altre temps ocupà el llatí: el francès, l'anglès i l'alemany. Potser el rus, dintre d'alguns anys, serà un altre candidat. Les altres llengües, de tant en tant, aconsegueixen

ésser tingudes en compte en congressos científics o en conferències internacionals, però la seva admissió té sempre un caire eventual o de bona voluntat, quan no de conveniència política.

De les tres llengües abans esmentades, l'anglès és, amb tota seguretat, la més generalitzada, tant perquè és parlada a gran part del món on la influència anglesa s'ha fet sentir, com perquè molts països que n'han estat lliures, com el Japó i les nacions escandinaves, no tenen el més petit inconvenient a publicar en llengua anglesa aquells treballs que consideren dignes de difusió i que en llurs llengües natives no serien llegits més enllà de les seves fronteres.

L'alemany, més circumscrit avui al seu territori originari, és una de les llengües sàvies més potents pel nombre i la categoria dels treballs que s'hi publiquen.

El francès, que fa un segle semblava en camí d'esdevenir la llengua internacional, ha reulat en aquesta via, potser d'una manera definitiva; però continua essent una esponerosa deu de cultura, tant per la seva riquesa en producció científica i literària dels darrers tres segles, com per les seves activitats modernes.

Davant d'aquest panorama cal situar el nostre jovent d'avui, sospesant les seves conveniències i les facilitats de treure el màxim partit del seu treball. Prescindim dels casos, per cert freqüents, en els quals l'educació primària s'ha rebutjat en escoles estrangeres, en particular franceses i alemanyes. L'estudiant comú, el que ha rebut la instrucció primària en un col·legi de l'Estat, o sotmès a les ordres de l'Estat, sol saber bastant bé el castellà a més del català que li és familiar. A l'Institut d'ensenyament secundari li han ensenyat una mica de francès. No cal pas dubtar: completar i perfeccionar el coneixement de la llengua francesa s'imposa en primer lloc. És qüestió de conveniència pràctica, a la qual s'afegeix l'avantatge de tractar-se d'una llengua llatina, i per tant amb algunes semblances amb la nostra.

Pel que pertoca a les altres dues llengües esmentades, l'anglès i l'alemany, jo us aconsellaria de començar per l'anglès. Un cop vençudes les dificultats de la seva gramàtica, i sobretot de la seva fonètica endimoniada, té l'avantatge de la seva major difusió i d'ésser una llengua que podríem dir-ne semi-llatina, particularment l'anglès universitari, on els vocables d'arrel grega o llatina són nombrosos.

L'alemany, que després de la segona guerra mundial semblava haver passat a segon terme en la llista d'idiomes d'interès universal, ha recuperat en gran part la seva preponderància i en algunes disciplines l'ha recuperada totalment. Llàstima que un puritanisme excessiu els ha fet rebutjar sistemàticament, àdhuc en la terminologia científica, les arrels clàssiques que tot el món ha acceptat.

No us diré res de l'italià que, de les llengües oficials d'Europa, és la que més s'assembla al català. Si es posa una mica de compte en la fonètica, ben senzilla per cert, entendre l'italià és cosa fàcil, i la lectura d'alguns llibres i d'algunes

revistes, amb una consulta al diccionari de tant en tant, és suficient per vèncer les primeres dificultats sense esforç. No fa molts anys, durant l'apogeu de l'afició a la música d'òpera, era molta la gent de situació modesta, però assistent assídua al cinquè pis del Liceu, que entenia l'italià amb una relativa perfecció.

De fer-vos aprendre el castellà ja en té cura el Govern. Sobre aquest tema només us donaré un consell, i és que ja que l'heu d'aprendre i que dins de la situació actual us és necessari, procureu aprendre'l a la perfecció. És un consell que trec del *Tratado de Crotalogía o arte de tocar las castañuelas*, que diu que un cop acceptat el fet que les castanyoles han d'ésser tocade, val més tocar-les bé que malament. I encara, en secret, us donaré una altra raó, i és que el castellà mereix un tracte de preferència, perquè en bones mans —no pas en les dels modernistes— és una llengua bellíssima.

VI. UNA DIGRESSIÓ SOBRE LA VIDA PRIVADA

Seria molt difícil de dir fins a quin punt l'estudiant —ell o ella— es pot sotstreure a les influències morals de l'ambient. En una societat com la nostra, barreja de tota mena d'irrupcions, sempre incontrolades en nombre i en qualitat, la moral de la massa hi és múltiple i indefinible. Des de la virtut més pura fins a la depravació més grossera, aquí hi cap tot; tothom hi té dret, i l'aire que s'hi respira fa totes les olors possibles segons cap on es giri el nas. Seria molt aventurat definir com és avui el clima moral de Catalunya, i sobretot el de Barcelona, on s'han centralitzat les institucions universitàries d'una manera gairebé exclusiva. Val a dir que totes les èpoques de desorientació porten a estats semblants, i no són molt llunyans els temps que en altres països alguns estudiants s'han agrupat en *tugend-bunds* per salvar-se del naufragi espiritual que els amenaçava. No sé si aquí seria possible una provatura semblant. En bona part ho han procurat, i en quant és possible aconseguit, algunes associacions religioses d'estudiants, però cal confessar que la religió no és pas el nexa més ferm entre les nostres classes escolars, i per altra banda el problema és més greu i més extens del que pot cabre dins l'àmbit de les associacions religioses.

Tot aquí conspira per a deixar-vos en una soledat moral absoluta, i llevat de l'exemple familiar no compteu amb gaire cosa més. La Universitat, com els altres centres docents oficials, no educa. Ensenya un ofici o una carrera, i prou. Lliurats així a la pròpia iniciativa, sobretot els qui feu els estudis allunyats de la família, cal que endegueu i enfortiu la vostra moral, amb tota la vostra força de voluntat i posant a contribució mitjans valuosos fundats en el treball quotidià, en la tria dels vostres companys i en el culte constant a la pròpia dignitat. Els petits grups que es formen en el treball de laboratori o de la càtedra solen ésser, a més, grups d'esbarjo honest i de converses esperançadores.

Jo us aconsellaria que no afluixéssiu mai en aquesta vigilància de la vostra

conducta, com tampoc en la convicció que d'aquesta manera és com refermeu la noblesa del vostre destí. Potser això us exigirà una certa austeritat; esteu-ne orgullosos, deixeu dir tots els tòpics de si els temps han canviat, perquè el que segurament ha canviat són els costums de les multituds, de les quals vosaltres no heu de formar part.

No perdeu mai de vista que la vostra tasca actual no és més que el primer pas cap a la vostra maduresa i cap a la vostra incorporació dins la petita minoria que en el món sosté i fa créixer la cultura. Formeu-vos ja des d'ara una clara perspectiva del que voleu ésser quan ja sigueu homes de carrera, quan, ja arribats al món del vostre futur professional, trobareu que hi fan falta bons especialistes, però més encara homes dignes i de nobles aspiracions. Arribar a esdevenir les dues coses ha d'ésser l'ideal de la vostra vida escolar. Molt us hi ajudarà l'exemple dels qui ja ho han assolit, i l'assídua lectura de les grans obres formatives de l'esperit i del caràcter.

VII. EL SABER FORMATIU I EL SABER UTILITARI

Esteu en l'època de la vostra formació. De la manera com aquesta sigui dirigida, depèn la vostra personalitat i la vostra influència sobre el vostre entorn.

En els temps actuals, aquí i a molts altres països, la formació sembla que vagi perdent importància, retrocés que no és precisament obra exclusiva dels sistemes polítics, perquè, àdhuc en països on el totalitarisme és rebutjat i on imperen els règims més respectuosos envers els drets dels ciutadans, aquests drets corren ja el perill de quedar a segon terme.

L'especialització de l'aprenentatge i dels estudis, amb mires al màxim rendiment econòmic de cadascú, enrega cada dia més els educadors i els que els dirigeixen, i fan que, ja des de l'escola primària, els nois aprenguin exclusivament allò que els pot servir per a guanyar-se la vida. Més endavant, ja en els estudis superiors, segueix el vell costum d'admetre que l'alumne ja ve prou instruït de l'escola elemental, i que l'especialitat de cada carrera és l'única finalitat de la qual cal preocupar-se.

Per cert que, a Catalunya, hem tingut moments en els quals aquesta gran errada havia estat superada. La meva relació gairebé permanent amb el Consell de Pedagogia de la Mancomunitat em va mostrar molts exemples de reacció contra aquell deporable criteri. Em recordo amb íntim goig d'aquelles conferències sobre temes d'ordre espiritual elevat, que pensadors il·lustres venien a donar als alumnes de l'Escola del Treball. Aquelles obres d'art, avui desaparegudes, que hi havia als jardins de can Batlló i que despertaven el gust artístic dels joves obrers i, més tard, aquella Escola d'ensenyament secundari del Parc, on s'havia establert un prudent equilibri entre la instrucció utilitària i la formació del bon gust i del caràcter. Si allò hagués durat, hauria creat una generació que, sens perjudici de l'aptitud per a les coses útils, no hauria perdut mai de vista les essències superiors de la vida. Aquella eufòria contrastava

amb la rutina docent de molts centres, que per això la feien més evident. Fou un moment d'entusiasme adequat al caràcter català, però que ja ha passat a la història. Ara, la tendència que domina és formar, tan de pressa com sigui possible, gent especialitzada per a un ofici o per a una part d'ofici concreta. Invencions grotesques com la de la *formación accelerada* fan caure l'ànima als peus. Solament en una cosa els plans escolars actuals distreuen quelcom de la feina immediata rutinària: és amb l'objecte d'imbuir als deixebles idees polítiques que, per cert, els nois no assimilen pas gaire. És l'assignatura que ha vingut a substituir l'antiga d'«Urbanitat», que abans s'ensenyava a estudi i que és ara considerada supèrflua.

A la Universitat, l'especialització és absoluta. A les aules cada professor ha actuat sempre com si la seva assignatura fos l'únic objecte de l'ensenyament, i si allò ha rutllat amb alguna unitat és perquè mai no han mancat professors que amb la seva bona voluntat han superat el monocromatisme de la tasca que tenien encarregada. Però àdhuc comptant amb aquesta aportació, el resultat de la vida universitària no ha anat gaire més enllà de l'aprendre una carrera. Les iniciatives col·lectives dels estudiants, que hi portaven quelcom d'idealisme i de joventut, han estat reglamentades i en aquesta forma no cal esperar-ne gran cosa.

Sembla difícil que, en molt de temps, aquestes deficiències tinguin adob. És, doncs, a cadascú de vosaltres, estudiants, que cal posar-hi remei quan encara hi sou a temps; després, potser ja serà tard. Cal que des d'ara considereu que us són necessàries dues classes de saber: el saber formatiu i el saber utilitari, perquè és la seva simultaneïtat la que fa l'educació integral.

El saber formatiu és el que cada dia va quedant més de racó; d'ell formen part, no solament l'exercici i la comprensió de les grans virtuts cíviques, sinó també el no ignorar els fets de la natura, de la consciència humana i de la societat que us envolta. De l'altra classe de saber, del saber utilitari, ja se n'ocupen els professors.

L'esperit enciclopèdic que va caracteritzar molts dels nostres homes cultes del segle passat, potser avui ja no és possible, però molta part d'ell cal que es conservi si no volem caure definitivament en la creació d'una pseudocultura de robots humans.

VIII. QUELCOM SOBRE ELS ALDARULLS ESCOLARS

La classe escolar exerceix una influència efectiva, encara que sovint indirecta i gairebé insensible, damunt tota la societat. La gent no se n'adona, de manera que de vosaltres, estudiants, ni com a selecció del jovent ni com a ressò de tota la vida social, ningú no se'n sol ocupar. Potser, quan moveu xivarri i deixeu d'entrar a classe, la premsa us dedicarà quatre ratlles, perquè els fets esporàdics d'agitació estudiantil tenen en realitat una transcendència molt minsa. Encara que alguna vegada els vostres aldarulls siguin reacció contra

alguna injustícia d'abast general, gairebé sempre responen a petites causes intrauniversitàries o simplement a ganes de fer festa. Pels volts de Nadal són un fet típic, i els qui portem alguns anys d'experiència universitària sabem perfectament de què va. Però qualsevol que en sigui la causa aparent, tothom que tingui una noció quelcom clara del què és la Universitat i del que hauria d'ésser, comprèn tot seguit que la causa efectiva de tot allò és una manca absoluta de solidaritat entre la Universitat i els seus alumnes. Per aquest motiu, als països, en els quals l'estudiant se sent incorporat a la Universitat, aquestes corredisses i aquestes cridòries hi són cosa rara, sense necessitat de consells de disciplina ni de càstigs.

Els defectes d'organització i de funcionament de les nostres Universitats són un obstacle perquè s'hi creï un recte sentit corporatiu, i dificulten el concepte elevat que l'estudiant en pugui tenir. Hi ha encara un encarcament secular i una manca de cohesió que fa creure a alguns estudiants —i no cal dir a les seves famílies— que els cursos universitaris són només una manera d'obtenir un títol professional.

Fa de mal dir on recau l'origen d'aquesta manca de cohesió. Com és natural, en les diferències que es produeixen entre les autoritats públiques o acadèmiques i els estudiants, una vegada tenen raó els estudiants i unes altres les autoritats. Però, si se'n fes una estadística raonada, es veuria que en la immensa majoria dels casos la culpa és de l'autoritat, que no ha sabut enfocar els assumptes d'una manera assenyada o que s'ha cregut de bona fe allò que una autoritat és un senyor que pot fer el que li doni la gana.

Entre els aldarulls escolars, de tant en tant n'hi ha algun que es pot atribuir a causes més serioses que una simple expansió juvenívola. Si són de caràcter polític o religiós, la intervenció dels estudiants és gairebé sempre errònia i sovint induïda per agitadors que no tenen res a veure amb la Universitat, o bé que intel·lectualment hi representen poca cosa. El fet no és freqüent, però se'n veuen prou casos. A propòsit d'aquestes incitacions al desordre per part de gent estranya, he sentit contar, per exemple, que a Madrid, durant una de les propagandes més o menys oportunes relacionades amb l'afer de Gibraltar, una petita colla d'estudiants anà a apedregar l'ambaixada d'Anglaterra. Segons l'anècdota, de la qual no puc respondre, d'algun centre oficial s'apressaren a telefonar a l'ambaixador preguntant-li si volia que li enviessin policia per a la defensa de les seves oficines. L'ambaixador va respondre, ras i curt: —El que vull és que no enviïn més estudiants—. *Se non è vera...* Es pot prendre com un exemple de la necessitat que els estudiants no serveixin de mandró. Les discussions i les disputes, que en casos semblants es produeixen entre els alumnes, proven bé que allò no és més que l'obra d'uns quants i que la comunitat escolar, com a classe social, n'està completament al marge.

Molt compromesa és la situació de la massa escolar, quan a fora comencen de sentir-s'hi els crits de la fúria política. És aleshores quan la influència

d'agitadors i d'energúmens és més encomanadissa. Potser algú de vosaltres, amb caràcter personal, s'hi sentirà arrossegat, però, per l'amor de Déu, no hi barregeu la vostra comunitat. Deixeu que aquesta se'n senti allunyada, quan no per altre motiu, pel goig que estigui sempre per damunt de les multituds i de les seves explosions fugisseres.

IX. L'ADÉU A LA UNIVERSITAT

El temps passa volant. No us n'adonareu i us trobareu a les mans un paper que certificarà que ja sou arquitectes, enginyers o llicenciats en alguna cosa. Haureu acabat el període escolar i se us presentarà de sobte el problema d'obrir-vos pas com a homes de carrera. En ésser així empesos a la vida pràctica, sereu molts els qui us sentireu en condicions d'inferioritat comparats amb els joves d'altres estaments, i haureu de començar de cap i nou una tasca d'acomodació que els altres joves de la vostra edat ja solen tenir resolta, o almenys encarrilada. Una cosa, amb la qual no havieu comptat, és que sovint el guany d'un home de carrera, en sortir de la Universitat, és inferior al d'alguns homes d'ofici especialitzat, sense mirament als esforços, a les despeses i als anys que aquell ha hagut d'esmerçar en la seva preparació, com també sense gratitud de la societat als sacrificis que sovint haurà hagut de suportar la família de l'estudiant en fer-ne, per el dia de demà, un dels elements selectes del grup dels dirigents.

Hi ha facultats i escoles on l'ensenyament, per poc que s'hi posi bona voluntat, és ja un començament de pràctica professional, però en general a les aules es donen només els fonaments científics de cada disciplina, esperant que el deixeble ja s'arranjarà com pugui quan arribi l'hora. Mirada la cosa en conjunt, i llevat d'uns pocs, que per raons de família o de prèvies ocupacions podran passar insensiblement de la situació d'aprenentatge a la de treball independent, la majoria de vosaltres us sentireu com llençats, des d'un món gairebé de somni, al de les necessitats imperioses. El salt pot ésser brusc i desorientador, però en general acceptareu amb coratge les dificultats d'obrir-vos camí en el camp professional.

Aquest període transitori és el de més perill per a les il·lusions i els entusiasmes que us havien animat durant els anys universitaris, il·lusions que ara, de moment, us semblaran com una nosa quan haureu d'alternar amb tota mena de gent. I és precisament en aquestes condicions quan l'ideal ha de sostenir-vos i guiar-vos.

Pel que fa a la vostra llibertat d'acció, hi ha diferències considerables entre les diverses carreres. D'elles, n'hi ha que l'única cosa que s'exigeix dels titulars és l'eficàcia; la manera de pensar no és cap obstacle ni en la pràctica del treball ni en l'estimació de la clientela. En altres carreres, en canvi, hi ha un règim de jerarquia que pesa sobre la personalitat del nou vingut. Això s'esdevé especialment en les que tenen per principal sortida el servei de l'Estat o de les

institucions estatitzades, on pot haver-hi —sortosament cada dia n'hi ha menys— algun superior fanàtic enemic de les nostres coses, davant del qual més d'una vegada us veureu obligats a mossegar-vos la llengua, i no cal dir com la cosa s'agreuja quan l'esperit de *cuero* fa com una pàtria a part, superior encara al culte de l'Estat. Al començament, el nou entrat s'hi sent coaccionat; més endavant va aprenent a navegar enmig d'aquelles aigües i àdhuc va descobrint que moltes de les fòbies que li havien fet por són pura rutina, de valor més aparent que real.

Però qualsevol que sigui el lloc on el vostre destí us col·loqui, continuar essent allò que d'estudiants us havieu proposat d'ésser, no depèn sinó de vosaltres mateixos. Tard o d'hora formareu part de les seleccions que crearan el futur de Catalunya. Quan us hi veureu segurs, no oblideu la triple missió que hi teniu encomanada.

Primer: La defensa de la nostra llengua, del lliure ús del català a Catalunya, tant privadament com en els actes i documents oficials, i del respecte que aquesta llengua ha de merèixer per part de tothom.

Segon: La llibertat de dirigir a la nostra manera les nostres institucions públiques, sense altres limitacions que aquelles que són imprescindibles per a la convivència i la bona harmonia amb els altres. És una situació que trigarà més o menys a arribar, però que arribarà, quan per la força del progrés i les relacions de germanor vinguin a substituir els lligams de submissió.

Tercer: El progrés material i cultural de Catalunya, a fi de fer-ne un poble d'alta categoria social.

Infinites i variades seran les circumstàncies que afavoriran o destorbaran aquesta tasca, com ho seran les de llibertat o de submissió que aniran alternant d'una manera gairebé fatal. Dins d'aquesta volubilitat de l'ambient, cadascú de vosaltres trobarà moltes maneres d'acomplir el vostre deure segons les vostres possibilitats. L'èxit individual podrà ésser gran o petit. Tant en un cas com en l'altre, en arribar a la vostra vellesa veureu amb goig la feina feta i el progrés que haureu contribuït a ennoblir. I si excepcionalment algun dia la anormalitat d'aquesta tasca arribés a fer-vos dubtar de la utilitat de contribuir-hi, recordeu aquells dies gloriosos de la Mancomunitat, quan grups d'homes de bona voluntat, de totes les condicions socials i de les idees polítiques més oposades, però moguts tots pel comú amor a la nostra terra, col·laboraven cordialment en fer una Catalunya honorable i progressiva. En els daltabaixos de la política, als quals la nostra terra sembla fatalment condemnada, dies com els de la Mancomunitat no és difícil que tornin. Sou vosaltres, estudiants d'avui, els qui n'haureu d'assumir la direcció espiritual.

En tot el que us he dit, jo us he parlat com si tots vosaltres haguéssiu de romandre a la terra nadiua. Però cada dia més, la dispersió dels homes qualificats serà un fet ineludible. Potser alguns de vosaltres, interinament o definitivament, haureu d'anar a exercir la vostra professió lluny d'ací. Això ha

succeït sempre, però ara es va exagerant amb la creació de les grans empreses, nacionals i internacionals, i amb les noves facilitats de locomoció i de transport.

Si, enmig d'aquest trasbals humà, el vostre destí us porta a viure a altres terres, on la gent no sigui com vosaltres, ni parlin com vosaltres, serveu en tota la seva integritat el vostre caràcter de catalans, que serà per a vosaltres una garantia de fermesa en la vostra conducta, i per als vostres descendents una executòria d'honor.

APÈNDIX

Aquest apèndix l'he escrit exclusivament per a vosaltres, estudiants del vell estil, que sou una petita minoria dins del món universitari actual. Sou vosaltres els qui conserveu la tradició del que foren els estudiants del meu temps, i els que encara teniu fe en l'obra de la Universitat del futur. Des que vaig donar per enllestida la col·lecció de lletres que, amb el títol de *DOS MOTS DE COMIAT* vaig adreçar-vos, i que aleshores no era oportú publicar, han transcorregut prop de tres anys. Durant aquest temps, encara que curt, s'ha produït en molts països una crisi greu relacionada amb la Universitat. En aparença, després de petits aldarulls, els més estridents dels quals foren els de la Universitat de Berkeley, als Estats Units, amb un cert aspecte polític nacional, la crisi esclafí amb caràcter definitivament revolucionari a les Universitats franceses i va anar propagant-se a les altres; però la veritat és que a totes elles estava a punt de produir-s'hi, i ha costat poc que s'hi estengués, l'efervescència escolar. Encara que el seu plantejament ha semblat obeir a causes diferents en els diferents països, a tots ells s'hi descobriren motius d'ordre general que, pel que a nosaltres afecta, són:

Primer.— La Universitat s'ha envellit, perquè, malgrat els progressos científics, la seva organització no ha evolucionat d'acord amb les exigències del temps.

Segon.— Els estudiants, en augmentar sobtadament en nombre i en independència, han perdut el sentit de selecció, substituint-lo per instints multitudinaris.

Tercer.— Els governs no estan disposats a renunciar a la seva autoritat docent.

Pel que respecta a l'ambient, cal tenir en compte:

Quart.— El poble no té, ni desitja tenir, la més petita idea de la finalitat de la Universitat, i es limita a plànyer-se dels avalots estudiantils quan són excessius.

Cinquè.— Les minories extremistes han descobert que els estudiants actuals són una primera matèria excel·lent per a començar el desordre que els és necessari per a les seves maquinacions polítiques.

El problema és molt complicat, i sobre ell s'ha escrit moltíssim. No em proposo afegir-hi la meua opinió, sinó parlar-vos a vosaltres, estudiants

catalans, en allò que em sembla que pot ésser-vos d'alguna utilitat.

La primera part d'aquest opuscle fou inspirada en hores viscudes per mi molt intensament. Aquesta segona part és suggerida per lectures de diaris. I ja és cosa sabuda que els diaris —sobretot en els dies en què jo escric— diuen el que els fan dir. D'aquesta lectura escadussera i del que he vist al meu entorn immediat, n'ha sortit aquesta segona part de l'opuscle, ben diferent en la forma, però no en la intenció de la primera part.

La nostra població ordinària, part per inèrcia, part per imposició, ha estat formada per dos grups incoherents. Per una banda, els elements autòctons i aquells que ja hi han estat assimilats sense dificultat en primera o en segona generació. Per altra banda els forasters empedreïts, generalment de mitjana cultura, que han vingut amb aires de superioritat i formant de mica en mica una meitat juxtaposada a l'altra, amb idees diferents i amb una tendència hegemònica.

El problema verament universitari hi té poca cosa a veure. A la Universitat i a les escoles superiors l'agermanament s'hi feia sense dificultat. Però des que la matrícula ha crescut d'una manera exorbitant i sobtada, la fusió de certa classe de gent s'ha fet gairebé impossible, i el grup anticatalà és cada dia més potent. Fa de mal dir el temps que durarà aquesta diferenciació, fortament afavorida per l'acció oficial. Fora de la Universitat aquesta diferència pesa com una llosa, i l'acció política sobre els estudiants és molt intensa.

El català és fortament individualista, mentre el nou vingut té les portes obertes a les influències foranes. Això significa una diferència total entre els dos grups: el dels autòctons i els assimilats, individualista, i el dels forans, accessible en gran escala a les influències comunistes.

El català és poc accessible a l'associació, i quan s'associa no ho fa bé. Però en el terreny espiritual el nostre individualisme és una gran defensa, i no cal dir com ho és en els establiments de l'ensenyament superior.

Dins el garbuix que significa avui la nostra Universitat —o universitats— per l'acumulació de gent i de tendències, els estudiants que conserven els antics costums hi són una petita minoria. És a vosaltres, el petit grup tradicional, que em dirigeixo. Vosaltres, ajudats per alguns professors plens de bona voluntat, sou encara els continuadors d'aquella Universitat de Barcelona que jo vaig conèixer. Continueu adscrits a les seves tradicions i a la seva disciplina; i d'ella, i de la bona voluntat de la part més escollida dels vostres professors, en sorgirà la Universitat —o aquelles universitats— que donaran a Catalunya una reputació més elevada de cultura i de progrés.

La Universitat

Fins ara, l'organització de la nostra Universitat no s'ha diferenciat gaire del que fou antigament. Jo, d'estudiant, he aconseguit una època de veritable febre de progrés, però les variacions per part de l'Estat eren de poca transcendència i reduïdes a canvis de pla de les carreres, canvis de nom i de l'ordre de les

assignatures, alguna aportació escadussera de material docent, etc. Enmig d'aquestes variacions d'ordre gairebé administratiu cal recordar amb respecte l'actuació d'alguns professors de bona voluntat, que fins i tot, saltant per damunt dels reglaments, anaven donant a l'ensenyament un caire més modern.

Fins fa poc, el model oficial de la Universitat havia estat el d'un lloc on un catedràtic s'explicava durant una hora —abans havia estat una hora i mitja— i a fi de curs es feien uns exàmens. Al cap d'un cert nombre d'anys i d'exàmens, els alumnes feien el de revàlida, que els donava dret a exercir una determinada carrera. Durant el darrer terç del segle passat, quan jo era encara estudiant, a la Universitat de Barcelona hi hagué una veritable subversió de les formes externes de l'ensenyament superior. Els catedràtics anaven deixant de vestir la toga i el birret per entrar a classe. Va ésser una revolució lenta, i jo encara he tingut un professor de ciències exactes que per res del món hauria entrat a l'aula sense la seva toga, plena de guix, per a explicar-nos cerimoniosament el càlcul superior durant una hora justa. (*—Senyor doctor, la hora —deia el bidell des de la porta quan havia transcorregut el temps reglamentari.*) A fi de segle, tot això ja estava llest. La quasi totalitat dels professors ens consideràvem com a companys dels estudiants, però la Universitat oficial ha anat essent la mateixa.

Per cert, enfront de l'encarcament de la Universitat clàssica, i precisament quan escric aquestes ratlles, se sent un vent d'esperança i es veu una imatge més afalagadora de la Universitat futura. Gràcies a la col·laboració d'elements culturals de primer ordre, sembla que es va a una estructuració més eficaç i més digna de les universitats espanyoles. Tot fa creure que aquesta iniciativa va ben encaminada, i que els que hi treballen ho fan amb un entusiasme que no té res a veure amb la política usual. Els problemes atacats són de fons, i potser un dels més seriosos és el de pensar en una sortida digna, amb una carrera menor, per a aquells estudiants que per qualsevol motiu, als dos o tres anys d'estudis, no poden acabar les carreres majors, i no és just que perdin el fruit de la feina feta.

Si és així, com sembla, i si la baixa política o el cansament no ho entrebanquen, cal no perdre la confiança en la cultura superior del dia de demà.

Els estudiants

Ha estat dit que l'home que de jovenet no és anarquista, de gran no és res. Si fos avui, potser en lloc d'anarquista hauria de dir comunista, que pel cas pot ésser semblant. Deixant de banda l'exageració, aquella frase expressa perfectament el que s'esdevé en el món intel·lectual dins el qual el seu autor vivia. De jove, la manca d'experiència porta a acceptar per a tots els problemes socials solucions senzilles i apriorístiques, preferentment les que semblen més d'última moda, fins que la realitat s'imposa i fa pensar en solucions més adaptades a la manera d'ésser de la humanitat, quan no fa caure en un pragmatisme gairebé absolut: el d'anar tirant com es pugui, segons les vel·leïtats

imprevisibles de la història. Per contra, per als qui no es preocupen d'una manera constant de fer-se una idea pròpia de les exigències de la convivència humana, aquella frase no té sentit, i a totes les edats els ve a mida l'anarquisme, el comunisme, la política clàssica, el panxacontentisme i el no res, segons els gustos i la posició econòmica de cadascú.

Dins el món intel·lectual, vosaltres estudiants, us trobeu durant la vostra vida universitària en el període de transició entre la menor i la major edat, que per raó de la vostra cultura és natural que us arribi de fet, ja que no de dret, abans que al comú dels ciutadans. Els dirigents extremistes no poden deixar passar l'ocasió d'intentar la vostra col·laboració en la promoció d'un estat revolucionari favorable a les seves intencions. L'error, per part seva, ha estat molt gros. No recordo qui és que ha dit que l'única cosa que s'aconsegueix amb aquesta tàctica, és la de substituir la lluita de classes per una lluita de generacions. Això és fàcil d'entendre. El que ja no és tan fàcil és preveure què succeirà quan aquests joves avui revolucionaris comencin a madurar.

Vosaltres, estudiants catalans, esteu en condicions excepcionals per a preservar-vos de l'onada de frenesí que a tot arreu va caracteritzant les revoltes escolars. El nostre individualisme, que sovint ha perjudicat l'organització econòmica del país, és en canvi una garantia contra el gregarisme.

Dins la Catalunya de demà, vosaltres haureu d'ésser quelcom més que uns homes que es guanyen la vida. Seguint la tradició dels vostres precursors, haureu d'ésser l'avantguarda del pensament, de la ciutadania i del progrés.

Barcelona, 27 de novembre de 1968